

ab omnibus periculis liberet, et nos vobiscum ab omni tentatione salvatos in regno suo cognoscere et coronare dignetur.

ENARRATIO¹

IN PSALMUM LXVII.

I. PSALMI hujus titulus non videtur esse operosæ disputationis: simplex enim apparet et facilis. Nam ita se habet: « In finem, ipsi David Psalmus cantici². » In multis autem jam Psalmis admonuimus quid sit, « In finem: » quoniam « Finis Legis Christus ad justitiam omni credenti³: » finis qui perficiat, non qui consumat aut perdat. Verumtamen si quisquam conetur inquirere, quid sibi velit, « Psalmus cantici: » cur non aut « Psalmus, » aut « Canticum, » sed utrumque; vel quid intersit inter Psalmum Cantici, et Canticum Psalmi, quia et sic quorundam Psalmorum tituli inscribuntur: inveniet fortasse aliquid, quod acutioribus et otiosioribus nos relinquimus. Discreverunt⁴ quidam ante nos inter Canticum et Psalmum; ut quoniam Canticum ore profertur, Psalmus autem visibili organo adhibito, id est, psalterio canitur, videatur Cantico significari intelligentia mentis, Psalmo vero opera corporis. Sicut in hoc ipso sexagesimo-septimo, quem nunc tractandum suscepimus, illud quod dictum est: « Cantate Deo, » psallite nomini ejus⁵: » ita quidam discreverunt, ut,

¹ Dictata anno Chr. 415, ex Epistola CLXIX ad Evodium n. 1. — ² Psal. LXVII, 1. — ³ Rom. x, 4. — ⁴ Hilarius in prologo super Psalmos. — ⁵ Psal. LXVII, 5.

« Cantate Deo, » dictum videatur, quia ea quæ in se ipsa mens agit, Deo nota sunt, ab hominibus non videntur: opera vero bona quoniam ideo videnda sunt ab hominibus, ut glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est¹, merito dictum sit: « Psallite nomini ejus, id est, diffamationi ejus, ut laudabiliter nominetur. Hanc differentiam alicubi, quantum recolo, etiam ipse secutus sum. Memini autem legisse nos etiam, « Psallite Deo²: » quia talia quæ visibiliter bene operamur, non tantum hominibus, sed etiam Deo placent. Non autem omnia quæ Deo placent, etiam hominibus possunt, quia videre non possunt. Unde mirum est, si quemadmodum utrumque legitur, et, « Cantate Deo, » et, « Psallite Deo; » ita alicubi legi potest, « Cantate nomini ejus. » Quod si et hoc in Scripturis sanctis dictum invenitur, hæc differentia frustra elaborata est. Movet etiam me quod generali nomine magis Psalmi quam Cantica vocantur, ita ut Dominus diceret: « Quæ scripta » sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de me³. » Et liber ipse Psalmorum dicitur, non Canticorum: « Sicut scriptum est, inquit, in libro Psalmorum⁴. » Cum potius secundum istam differentiam, Cantica dici debuisse videantur; quoniam Canticum etiam sine Psalmo esse potest, Psalmus vero sine Cantico esse non potest. Possunt etenim esse cogitationes mentis, quarum non sint opera corporalia: nullum est autem opus bonum, cujus non sit in mente cogitatio. Ac per hoc utrobique Cantica, non utrobique Psalmi: et tamen, sicut dixi, generaliter Psalmi appellantur, non Cantica; liberque Psalmorum, non Canticorum. Et si intelligantur atque discutiantur sensus dictorum, ubi titulus est tantummodo « Psalmi, » et ubi tantummodo « Cantici, » et ubi non « Psalmus Cantici, » sicut in isto, sed, « Canticum Psalmi » inscriptum est;

¹ Matth. v, 16. — ² Psal. XLVI, 7, 8. — ³ Luc. XXIV, 44. — ⁴ Act. 1, 20.

nescio utrum possit ista differentia demonstrari. Proinde, sicut cœperamus, relinquentes ista eis qui possunt, et quibus vacat talia discernere, et certa differentiarum ratione definire; nos quantum adjuvante Domino valemus, hujus Psalmi textum consideremus atque tractemus.

II. « Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus¹. » Jam factum est, exurrexit Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula², et dispersi sunt inimici ejus per omnes gentes, Judæi, in eo ipso loco ubi inimicitias exercuerunt, debellati, atque inde per cuncta dispersi: et nunc oderunt, sed metuunt, et in ipso metu faciunt quod sequitur, « Et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. » Fuga quippe animi, est timor. Nam carnali fuga quo fugiunt ab ejus facie, qui ubique præsentia suæ demonstrat effectum? « Quo abibo, inquit ille, ab spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam³? » Animo ergo, non corpore fugiunt; timendo scilicet, non latendo; nec ab ea facie quam non vident, sed ab ea quam videre coguntur. Facies quippe ejus appellata est præsentia ejus per Ecclesiam ejus. Unde illis inimicantibus dixit: « Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus⁴. » Sicut venit in Ecclesia sua, diffundens eam toto orbe terrarum, in quo dispersi sunt inimici ejus. Venit autem in talibus nubibus de qualibus dicit: « Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem⁵. Fugiant ergo qui oderunt eum a facie ejus: » timeant a præsentia sanctorum fideliumque ejus, de quibus dicit: « Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis⁶. »

III. « Sicut deficit fumus, deficiant⁷. » Extulerunt enim se ab ignibus odiorum suorum in superbæ typhum,

¹ Psal. LXVII, 2. — ² Rom. IX, 5. — ³ Psal. CXXXVIII, 7. — ⁴ Matth. XXVI, 64. — ⁵ Isaï. V, 6. — ⁶ Matth. XXV, 40. — ⁷ Psal. LXVII, 3.

et ponentes in coelum os suum¹, atque clamantes, « Crucifige, crucifige², » capto illuserunt, pedentem irriserunt: et unde victores tumuerunt, mox victi evanuerunt. « Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. » Quanquam fortasse eos hoc loco significaverit, quorum duritia in poenitentia lacrymas solvitur: tamen etiam illud intelligi potest, ut futurum judicium comminetur; quia cum in hoc sæculo sicut fumus se extollendo, id est, superbiendo defecerint, veniet illis in fine extrema damnatio, ut ab ejus facie pereant in æternum, cum in sua claritate fuerit præsentatus, velut ignis, ad poenam impiorum lumenque justorum.

IV. Denique sequitur, « Et justii jucundentur, et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia³. » Tunc enim audient, « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum⁴. Jucundentur » ergo qui laboraverunt, « Et exultent in conspectu Dei. » Non enim erit exultationis hujus, tanquam coram hominibus, inanis ulla jactantia; sed in conspectu ejus qui sine errore inspicit quod donavit: « Delectentur in lætitia: » non jam exultantes cum tremore⁵, sicut in hoc sæculo, quandiu tentatio est vita humana super terram⁶.

V. Deinde se ad ipsos convertit, quibus tantam spem dedit, et hic viventes alloquitur, et hortatur: « Cantate Deo, » psallite nomini ejus⁷. » Jam hinc in tituli expositione quod videbatur prælocuti sumus. Cantat Deo, qui vivit Deo: psallit nomini ejus, qui operatur in gloriam ejus. Ita cantando, ita psallendo, id est, sic vivendo, sic operando, « Iter facite ei, inquit, qui ascendit super occasum. » Iter facite Christo: ut per speciosos pedes evangelizantium⁸, pervia sint ei corda credentium. Ipse est

¹ Psal. LXXII, 9. — ² Joan. XIX, 6. — ³ Psal. LXVII, 4. — ⁴ Matth. XXV, 34. — ⁵ Psal. II, 11. — ⁶ Job. VII, 1. — ⁷ Psal. LXVII, 5. — ⁸ Isaï. LI, 7.

enim qui ascendit super occasum : sive quia non eum excipit nova vita se ad eum convertentis, nisi vetus occiderit huic sæculo renuntiantis ; sive quia ascendit super occasum, cum resurgendo vicit corporis casum. « Dominus » enim nomen est ei. Quod illi si cognovissent, nunquam » Dominum gloriæ crucifixissent¹. »

VI. « Exultate in conspectu ejus. » O vos quibus dictum est, « Cantate Deo, psallite nomini ejus, iter facite » ei qui ascendit super occasum, » etiam « Exultate in » conspectu ejus² : » quasi tristes, « Semper autem gaudentes³. » Dum enim facitis iter ei, dum præparatis qua veniat gentesque possideat, multa passuri estis in conspectu hominum tristitia. Sed vos non solum nolite deficere, sed etiam exultate, non in conspectu hominum, sed in conspectu Dei. « Spe gaudentes, in tribulatione » tolerantis⁴ : Exultate in conspectu ejus. » Illi enim qui vos in conspectu hominum turbant, « Turbabuntur a » facie ejus, Patris orphanorum et judicis viduarum⁵. » Desolatos enim putant, a quibus plerumque gladio verbi Dei et parentes a filiis, et mariti ab uxoribus separantur⁶ : sed habent consolationem destituti atque viduati, « Patris » orphanorum et judicis viduarum ; habent ejus consolationem qui ei dicunt : « Quoniam pater meus et mater » mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me⁷ : » et qui speraverunt in Domino, persistentes in orationibus nocte ac die⁸ : a cujus facie illi turbabuntur, cum viderint se nihil proficere, quoniam totus mundus post eum abiit⁹.

VII. Nam de his orphanis et viduis, id est, spei sæcularis societate destitutis, Dominus sibi templum fabricat :

¹ 1 Cor. II, 8. — ² Psal. LXVII, 5. — ³ 2 Cor. VI, 10. — ⁴ Rom. XII, 12. — ⁵ Psal. LXVII, 6. — ⁶ Matth. X, 34. — ⁷ Psal. XXVI, 10. — ⁸ 1 Tim. V, 5. — ⁹ Joan. XII, 19.

de quo consequenter dicit, « Dominus in loco sancto » suo. » Quis enim sit locus ejus aperuit, cum ait : « Deus » qui inhabitare facit unius modi in domo¹ ; » unanimes, unum sentientes : iste est locus sanctus Domini. Cum enim dixisset : « Dominus in loco sancto suo, » tanquam requireremus in quo loco, cum ille ubique sit totus, et nullus eum contineat corporalium spatiorum locus ; illico subjecit, ne quæramus eum absque nobis, sed potius unius modi habitantes in domo, mereamur ut habitare etiam ipse dignetur in nobis. Iste est locus sanctus Domini, quod plerique homines quærunt, ut habeant ubi orantes exaudiantur. Sint ipsi ergo quod quærunt, et quæ dicunt in cordibus suis, id est, in talibus cubilibus suis compungantur², habitantes unius modi in domo ; ut a Domino magnæ domus inhabitentur, et apud se ipsos exaudiantur. Est enim domus magna, in qua non solum aurea vasa sunt et argentea, sed et lignea et fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia in contumeliam : si qui autem mundaverint semetipsos a vasis contumeliæ³, erunt « Unius » modi in domo, » et locus sanctus Domini. Nam sicut in magna hominis domo, non in qualicumque loco ejus requiescit dominus ejus, sed in aliquo utique secretiore et honoratiore loco : sic Deus non in omnibus qui in domo ejus sunt habitat, (non enim habitat in vasis contumeliæ,) sed locus sanctus ejus sunt quos « Habitare facit » unius modi, vel unius moris in domo. » Qui enim πρόποι græce dicuntur, et modi et mores latine interpretari possunt. Nec habet græcus, « Qui inhabitare facit, » sed tantum, « habitare facit. Dominus ergo in loco sancto » suo. » Quis est locus iste? Ipse Deus eum sibi facit. Deus enim « Habitare facit unius moris in domo : » hic est locus sanctus ejus.

¹ Psal. LXVII, 7. — ² Id. IV, 5. — ³ 2 Tim. II, 20.

VIII. Quod autem gratia sua sibi ædificet hunc locum, non meritis eorum præcedentibus, ex quibus eum ædificat, vide quid sequatur : « Qui educit compeditos in fortitudine. » Solvit enim gravia vincula peccatorum, quibus impediabantur ne ambularent in via præceptorum : educit autem eos in fortitudine, quam ante ejus gratiam non habebant. « Similiter amaricantes qui habitant in sepulcris¹ : » id est, omni modo mortuos, occupatos in operibus mortuis. Hi enim amaricant resistendo justitiæ : nam illi compediti forsitan volunt ambulare, nec possunt; Deumque precantur ut possint, eique dicunt : « De necessitatibus » meis educ me². » A quo exauditi, gratias agunt dicentes : « Disrupisti vincula mea³. » Isti autem amaricantes qui habitant in sepulcris, in eo genere sunt, quod alio loco Scriptura significat, dicens : « A mortuo, velut qui non sit, perit confessio⁴. » Unde est illud : « Peccator cum » venerit in profundum malorum, contemnit⁵. » Aliud est enim desiderare, aliud oppugnare justitiam; aliud a malo liberari velle, aliud mala sua defendere potius quam fateri : utrosque tamen gratia Christi educit in fortitudine. Qua fortitudine, nisi ut adversus peccatum usque ad sanguinem certent? Ex utroque enim genere fiunt idonei, quibus construatur locus sanctus ejus; illis solutis, illis resuscitatis. Quia et mulieris, quam alligaverat Satan per decem et octo annos, jubendo vincula solvit⁶, et Lazari mortem clamando superavit⁷. Qui fecit hæc in corporibus, potest mirabilia facere in moribus, et facere unius modi habitare in domo : « Educens compeditos in » fortitudine; similiter amaricantes qui habitant in sepulcris. »

IX. « Deus cum egredereris coram populo tuo⁸. »

¹ Psal. lxxvii, 7. — ² Id. xxiv, 17. — ³ Id. cxv, 17. — ⁴ Eccli. xvii, 26. — ⁵ Prov. xviii, 3. — ⁶ Luc. xiii, 16. — ⁷ Joan. xi, 43. — ⁸ Psal. lxxvii, 8.

Egressus ejus intelligitur, cum apparet in operibus suis. Apparet autem non omnibus, sed eis qui noverunt opera ejus intueri. Non enim ea nunc opera dico, conspicua sunt omnibus, coelum, et terram, et mare, et universa quæ in eis sunt; sed opera quibus « Educit compeditos in fortitudine, » similiter amaricantes qui habitant in sepulcris, et facit » eos unius moris habitare in domo. » Sic egreditur coram populo suo, id est, coram eis qui istam gratiam ejus intelligunt. Denique sequitur : « Cum transires in » deserto, terra mota est¹. » Desertum erant Gentes, quæ ignorabant Deum : desertum erat, ubi lex nulla ab ipso Deo data erat; ubi nulli Prophetæ habitaverant, Dominumque esse venturum prædixerant. « Cum ergo transi- » res in deserto, » cum prædicareris in Gentibus, « Terra » mota est, » terreni homines ad fidem excitati sunt. Sed unde mota est? « Etenim cœli distillaverunt a facie » Dei. » Forsitan hic aliquis recolat illud tempus, quando in deserto Deus transibat coram populo suo, coram filiis Israël, die in columna nubis, nocte in fulgore ignis²; et hoc esse sentiat, quod « Cœli distillaverunt a facie Dei, » quoniam manna pluit populo suo³ : hoc etiam esse quod sequitur : « Mons Sina a facie Dei Israël, pluviam voluntariam segregans Deus hæreditati tuæ⁴, » quia in monte Sina locutus est Deus ad Moysen⁵, quando Legem dedit : ut manna sit pluvia voluntaria, quam segregavit Deus hæreditati suæ, id est, populo suo; quia solos eos ita pavit, non et cæteras Gentes : ut quod deinde dicit : « Et infirmata est, » ipsa hæreditas infirmata intelligatur; quoniam murmurantes, manna fastidiosi respuerunt, desiderantes escas carni, et ea quibus vesci in Ægypto consueverant⁶. Sed in his verbis proprietas tantummodo lit-

¹ Psal. lxxvii, 9. — ² Exod. xiii, 21. — ³ Id. xvi, 13. — ⁴ Psal. lxxvii, 10. — ⁵ Exod. xix, 18. — ⁶ Num. xi, 5, 6.

teræ, non spiritalis requirendus est intellectus, oportet ut ostendatur secundum proprietatem corporalem, qui tunc compediti, quique etiam habitantes in sepulcris educti sunt in fortitudine. Deinde si ille populus, illa scilicet hæreditas Dei, fastidio manna respuens infirmata est, non debuit sequi, « Tu vero perfecisti eam; » sed, Tu vero percussisti eam. Deo quippe offenso per illa murmura atque fastidia, ingens plaga secuta est¹. Postremo illi omnes in eremo consternati sunt, nec quisquam eorum, præter duos, terram meruit promissionis intrare². Quanquam etiamsi dicatur in filiis eorum hæreditas illa perfecta, nos sensum spiritalem liberius tenere debemus. « Omnia quippe illa » in figura contingebant in illis³; » donec aspiraret dies, et removerentur umbræ⁴.

X. Aperiat itaque nobis pulsantibus Dominus; et mysteriorum ejus, quantum ipse dignatur, secreta pandantur. Etenim ut terra mota esset ad fidem, cum in desertum Gentium transiret Evangelium, « Cœli distillaverunt a facie » Dei. » Hi sunt cœli, de quibus in alio Psalmo canitur: « Cœli » enarrant gloriam Dei. » De his quippe paulo post ibi dicitur: « Non sunt loquelæ neque sermones, quorum » non audiantur voces eorum: in omnem terram exiit » sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum⁵. » Nec tamen istis cœlis tanta gloria tribuenda est, tanquam ab hominibus illa gratia venerit in desertum Gentium, ut terra moveretur ad fidem. Non enim cœli a se ipsis distillaverunt, sed, « A facie Dei, » utique inhabitantis eos, et facientis eos inhabitare unius moris in domo. Ipsi sunt enim et montes, de quibus dicitur: « Levavi oculos meos » ad montes, unde veniet auxilium mihi. » Et tamen ne in hominibus spem posuisse videretur, continuo subjecit

¹ Num. xi, 33. — ² Id. xiv, 29, 30. — ³ I Cor. x, 11. — ⁴ Cant. ii, 17. — ⁵ Psal. 2-5.

« Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram¹. » Ei quippe alio loco dicitur: « Illuminans tu admirabiliter, » a montibus æternis²: » quamvis a montibus æternis, tamen illuminans tu. Sic et hic, « Cœli distillaverunt; » » sed, a facie Dei. Et ipsi enim salvi facti sunt per fidem, » et hoc non ex se ipsis; sed Dei donum est: non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum³. Qui facit unius modi habitare in domo. »

XI. Sed quid est quod sequitur: « Mons Sina a facie » Dei Israël? » An subaudiendum est, distillavit: ut quod vocavit cœlorum nomine, hoc voluerit intelligi nomine etiam montis Sina; sicut diximus eos vocari montes, qui vocati sunt cœli? Nec in isto sensu movere debet quod ait « mons, » non montes, cum ibi dicti sint cœli, non cœlum: quia et in alio Psalmo cum dictum esset, « Cœli » enarrant gloriam Dei⁴: » more Scripturæ eundem sensum verbis aliis repetentis subsequenter dictum est: « Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » Prius dixit, cœli, non cœlum: et tamen postea non, firmamenta, sed, firmamentum. « Vocavit enim Deus firmamentum » cœlum⁵, » sicut in Genesi scriptum est. Ita ergo cœli et cœlum, montes et mons, non aliud, sed hoc ipsum: sicut Ecclesiæ multæ et una Ecclesia, non aliud, sed hoc ipsum. Cur ergo, « Mons Sina qui in servitutem generat⁶, » sicut dicit Apostolus? An forte Lex ipsa intelligenda est in monte Sina⁷, quam « Distillaverunt cœli a facie Dei, » ut terra moveretur? et ipse est terræ motus, cum conturbantur homines, quia Legem implere non possunt? Quod si ita est, hæc est et pluvia voluntaria, de qua consequenter dicit: « Pluviam voluntariam segregans, Deus, hæreditati » tuæ: » quia non fecit sic ulli genti, « Et judicia sua

¹ Id. cxx, 1, 2. — ² Psal. lxxv, 5. — ³ Ephes. ii, 8-10. — ⁴ Psal. xviii, 2. — ⁵ Gen. i, 18. — ⁶ Id. iv, 24. — ⁷ Exod. xix, 18.

» non manifestavit eis¹. » Segregavit itaque pluviam hanc voluntariam Deus hæreditati suæ, quod Legem dedit. « Et infirmata est, » vel ipsa Lex, vel ipsa hæreditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quod non impleretur: non quod ipsa infirma sit, sed quod infirmos facit minando poenam, nec adjuvando per gratiam. Nam et Apostolus ipso verbo usus est, ubi ait: « Quod enim impossibile erat » Legi, in quo infirmabatur per carnem²: » significare volens quia per spiritum impletur: tamen ipsam dixit infirmari, cum ab infirmis non possit impleri. Infirmata vero ipsa hæreditas, id est, ipse populus, data sibi Lege, sine ulla ambiguitate intelligitur. « Lex enim subintravit, » ut abundaret delictum³. » Quod autem sequitur; « Tu » vero perfecisti eam, » ad Legem ita refertur, quia secundum illum perfecta, id est, impleta est; quod Dominus in Evangelio dicit: « Non veni Legem solvere, sed » implere⁴. » Unde Apostolus qui dixerat Legem infirmatam esse per carnem, quia caro non implet quod per spiritum impletur, id est, per gratiam spiritalem: ipse item dicit: « Ut justitia Legis impleretur in nobis, qui non » secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum⁵. » Hoc est ergo, « Tu vero perfecisti eam; quia » plenitudo Legis est charitas⁶; et charitas Dei diffusa est » in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per Spiritum » sanctum qui datus est nobis⁷; hoc est: Tu vero perfecisti eam, » si Legem perfecisse intelligatur: si vero hæreditatem, facilior est intellectus. Si enim propter hoc dicta est hæreditas Dei infirmata, id est, populus Dei infirmatus, data Lege, « Quia Lex subintravit, ut abundaret delictum⁸: » ergo et quod sequitur, « Tu vero perfecisti eam, » ex illo intelligitur quod etiam in Apostolo sequitur, « Ubi

¹ Psal. cxlvii, 20. — ² Rom. viii, 3. — ³ Id. v, 20. — ⁴ Matth. v, 17. — ⁵ Rom. viii, 3, 4. — ⁶ Id. xiii, 10. — ⁷ Id. v, 5. — ⁸ Ibid. 20.

» autem abundavit delictum, superabundavit gratia¹. » Namque abundante delicto, multiplicatæ sunt infirmitates eorum, et postea acceleraverunt²: quia ingemuerunt, et invocaverunt, ut ipso adjuvante impleretur quod ipso jubente non implebatur.

XII. Est in his verbis et alius sensus, qui probabilior mihi videtur. Multo enim congruentius intelligitur ipsa gratia pluvia voluntaria, quia nullis præcedentibus operum meritis gratis datur. « Si enim gratia, jam non ex » operibus: alioquin gratia jam non est gratia³. Non » enim dignus sum, inquit, vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei: gratia autem Dei sum id quod » sum⁴. » Hæc est pluvia voluntaria. « Voluntarie quippe » genuit nos verbo veritatis⁵. » Hæc pluvia voluntaria. Inde alibi dicitur: « Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti » nos⁶. » Istam pluviam cum Deus transiret in deserto, id est, prædicaretur in Gentibus, « Cœli distillaverunt: » non tamen a se ipsis, sed, « A facie Dei, » quoniam et ipsi gratia Dei sunt id quod sunt. Et ideo « Mons Sina, » quia et ipse qui plus omnibus illis laboravit, non ipse autem, sed gratia Dei cum illo⁷, ut abundantius distillaret in gentibus, id est, in deserto, ubi Christus non erat annuntiat, ne super alienum fundamentum ædificaret⁸; ipse, inquam, Israëlita erat ex genere Israël, de tribu Benjamin⁹: et ipse ergo in servitum generatus erat, de Jerusalem terrena, quæ servit cum filiis suis, et ideo persequabatur Ecclesiam. Nam, quod ipse commonuit, « Sicut tunc qui » secundum carnem generatus est persequabatur eum qui » secundum spiritum; ita et nunc¹⁰. » Sed misericordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate¹¹. Mi-

¹ Rom. v, 20. — ² Psal. xv, 4. — ³ Rom. xi, 6. — ⁴ I Cor. xv, 9, 10. — ⁵ Jacob. i, 18. — ⁶ Psal. v, 13. — ⁷ I Cor. xv, 10. — ⁸ Rom. xv, 20. — ⁹ Philip. iii, 5. — ¹⁰ Gal. iv, 25 et 29. — ¹¹ I Tim. i, 13.

ramur ergo quod « Cœli distillaverunt a facie Dei : » magis miremur quod « Mons Sina, » id est, qui prius persequebatur, Hebræus ex Hebræis, secundum Legem Pharisæus¹. Quid autem miremur? Non enim a se ipso, sed quod sequitur, « A facie Dei Israël; » de quo ipse dicit : « Et » super Israël Dei² : » de quo Dominus dicit : « Ecce » vere Israëlita, in quo dolus non est³. » Hanc ergo pluviam voluntariam nullis præcedentibus meritis operum bonorum segregavit Deus hæreditati suæ. « Et infirmata » est. » Agnovit enim non esse se aliquid per se ipsum, non viribus suis, sed gratiæ Dei tribuendum esse quod est. Agnovit quod dictum est : « In infirmitatibus meis gloria » bor⁴. » Agnovit quod dictum est : « Noli altum sapere, » sed time⁵. » Agnovit quod dictum est : « Humilibus au » tem dat gratiam⁶. Et infirmata est; tu vero perfecisti » eam; quia virtus in infirmitate perficitur⁷. » Quidam sane codices, et latini et græci, non habent, « Mons » Sina; sed, a facie Dei Sina, a facie Dei Israël. » Id est, « Cœli distillaverunt a facie Dei : » et quasi quæreretur cujus Dei : « a facie Dei, inquit, Sina, a facie Dei Israël, » id est, a facie Dei qui Legem dedit populo Israël. Quare ergo « Cœli distillaverunt a facie Dei; » a facie hujus Dei, nisi quia sic impletum est quod prædictum est : « Bene » dictionem dabit qui Legem dedit⁸? » Legem, qua terreat de humanis viribus præsumentem; benedictionem, qua liberet in Deum sperantem. Tu ergo perfecisti, Deus, hæreditatem tuam : quia infirmata est in se, ut perficeretur abs te.

XIII. « Animalia tua inhabitabunt in ea. Tua, » non sua; tibi subdita, non sibi libera; ad te egentia, non sibi

¹ Philip. III, 5. — ² Gal. VI, 16. — ³ Joan. I, 47. — ⁴ 2 Cor. XII, 9. — ⁵ Rom. XI, 20. — ⁶ Jacob. IV, 6. — ⁷ 2 Cor. XII, 9. — ⁸ Psal. LXXXIII, 8.

sufficientia. Denique sequitur : « Parasti in tua suavitate » egenti, Deus¹. In tua suavitate, » non in illius facultate. Egens est enim, quoniam infirmatus est, ut perficiatur : agnovit se indigentem, ut repleatur. Hæc est illa suavitas, de qua alibi dicitur : « Dominus dabit suavitatem, et terra » nostra dabit fructum suum² : » ut bonum opus fiat non timore, sed amore; non formidine pœnæ, sed delectatione justitiæ. Ipsa est enim vera et sana libertas. Sed Dominus hoc egenti paravit, non abundantanti, cui opprobrium est ista paupertas : de qualibus alibi dicitur : « Opprobrium his » qui abundant, et despectio superbis³. » Hos enim dixit superbos, quos dixit qui abundant.

XIV. « Dominus dabit verbum : » cibaria scilicet animalibus suis, quæ inhabitabunt in ea. Sed quid operabuntur hæc animalia, quibus dabit verbum? quid nisi quod sequitur? « Evangelizantibus virtute multa⁴. » Qua virtute, nisi fortitudine illa in qua educit compeditos? Fortasse etiam virtutem hic dicat illam, qua evangelizantes mirabilia signa fecerunt.

XV. Quis ergo « Dabit verbum evangelizantibus virtute » multa? Rex, inquit, virtutum Dilecti⁵. » Pater ergo est rex virtutum Filii. Dilectus enim, quando non ponitur quis dilectus, per antonomasiam Filius unicus intelligitur. An virtutum suarum rex ipse Filius; Virtutum suarum scilicet sibi servientium? « Quia virtute multa evangeli » zantibus dabit verbum Rex Virtutum, » de quo dictum est : « Dominus Virtutum, ipse est Rex gloriæ⁶. » Quod autem non dixit : « Rex virtutum suarum, » sed, « Rex » virtutum Dilecti, » locutio est in Scripturis usitatissima, si quis advertat : quod ibi maxime apparet, ubi etiam proprium nomen exprimitur, ut eundem esse, de quo dicitur,

¹ Psal. LXVII, 11. — ² Id. LXXXIV, 13. — ³ Id. CXXII, 4. — ⁴ Id. LXVII, 12. — ⁵ Ibid. XIII. — ⁶ Id. XXIII, 10.